

Hegemonya, Homofobi ve Erkeklik Üçgeninde Murathan Mungan'ın "Suret Masalı" ve "Kâğıttan Kaplanlar Masalı" Öyküleri*

Ahmet Duran Arslan**

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Received: 07.03.2019 | Accepted: 06.11.2020

Öz: Hegemonya, homofobi ve erkeklik kavramları arasındaki ilişkiler, son yıllarda sosyoloji başta olmak üzere psikoloji, hukuk, siyaset bilimi gibi birçok alanda araştırma konusu olmuştur. Bu alanlara ek olarak edebiyat da bahsi geçen meselelerin kurgusal düzeyde icra edildiği önemli sahalardan biridir. Özellikle hegemonik erkeklığı sorgulayan yazarlardan biri olan Murathan Mungan'ın eserlerinde, homofobik tutumlar ve bu tutuma maruz kalanların yaşadıkları "ötekilik deneyimi" geniş yer tutar. Bu çalışmada, Mungan'ın erkeklik meselesine dair bütün bu sorunları nasıl öyküleştirdiği, kurmaca dünyanın sunduğu imkânlar dâhilinde nasıl tartıştığı ve bu tartışma sürecinde hangi anlatsal stratejilerden yararlandığı örneklem olarak seçilen öyküler üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, homofobi, erkeklik, Murathan Mungan, öykü

* Bu çalışma, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 2016 yılında sunulan "Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe" başlıklı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

* Arş. Gör., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

e-mail: ahmetduranarslan@gmail.com, ORCID ID: [0000-0002-5131-2499](https://orcid.org/0000-0002-5131-2499)

*“Babalarından başka doğru bilmeden
yaşlanıyordu erkekler.”*

Şükrü Erbaş

Başlarken

Murathan Mungan'ın öyküleri söz konusu olduğunda iki nokta hemen öne çıkar: estetik hassasiyet ve edebî derinlik. Uzun zihinsel mesailer sonrasında işleyen titiz bir kalemdir Mungan. Bu yüzden hep velut metinlere gebedir. Eserlerinde sürükleyici olay örgülerinin yanı sıra düşünce de ihmal edilmez. Yaşadığı coğrafyanın kültürel iklimine, ikilemine kayıtsız kalmaz yazar. Özellikle öyküleri tarihî, siyasi ve sosyo-kültürel birçok çelişki ve çatışma üzerine kuruludur. Bu nedenle onları çözümlerken yüzey yapılarındaki serüven kadar derin yapılarındaki düşünceyi de hesaba katmak gerekir. Böylelikle “metnin hakkı” bir bakıma ödenmiş olur. Elbette hiçbir metinde anlamı tümüyle tüketmek ya da ele geçirmek mümkün değildir; ancak unutmamak gerekir ki, yazar kadar okur ya da eleştirmenin de metne karşı bir sorumluluğu vardır. Bu yazıda incelenecek “Suret Masalı” ve “Kâğıttan Kaplanlar Masalı” öykülerine bu itibarla yaklaşılacaktır. İki öyküyü birbirine belirli bir açıdan “akraba” kılan temel noktanın ise, öykülerin merkezindeki hegemonya-homofobi-erkeklik üçgeni olduğu söylenebilir.

Cinsiyetlen(diril)miş İktidar ve Homofobi

Öykülerin analizine geçmeden önce, ele alınacak metinlerdeki derin anlamların daha iyi kavranabilmesi adına hegemonya, homofobi ve erkeklik kavramları arasındaki girift ilişkiyi ortaya koyacak bir kuramsal temellendirme yapılacaktır. Buna göre, hegemonya kavramının doğasında bulunan “ben” ve “öteki” ayrımı ve kendini öteki üzerinden tanımlama ihtiyacı, bir başka üstünlük biçimi olan hegemonik erkeklik için de geçerlidir. “R. W. Connell, hegemonik erkekliğin, hegemonik olmayan üç özgül erkekliğin karşısında inşa edildiğini iddia eder.” (Günay Erkol, 2019, s. 2) Buna göre, “suç ortağı (işbirlikçi) erkeklikler”,

eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini menfaatlerine kullanırlar ve hegemonik erkekliğin sürmesine neden olurlar; “tâbi kılınan (madun) erkeklikler”, hegemonik erkekliğin uzağında ve ondan bir sapma olarak inşa edilirler; “marjinalleştirilmiş erkeklikler”, sınıf, ırk, etnik köken ve yaş gibi eşitsiz ilişkiler nedeniyle ayrımcılığa uğrarlar. Elbette günümüzde bu ayrımların tartışmaya açık olduğu ve erkekliklerin bu denli net sınırlarla çizilemeyeceği aşikârdır. Bu anlamda “erkekliklerin bir ilişkisellik içinde kurulduğunu ve farklı erkeklik inşalarına olanak sunan toplumsal süreçlerle kesişim halinde oluştuğunu” (Günay Erkol, 2019, s. 6) gözden kaçırmamak gerekir. Kadınlar ise söz konusu hegemonik yapının tamamen dışında, “temel öteki” konumundadırlar. Böylelikle hem kadınlar hem de öteki erkeklik biçimleri iktidar alanından uzaklaştırılır. Michael Kimmel seksizm, ırkçılık ve homofobinin hegemonik erkekliği oluşturan ve onun pekişmesini sağlayan temel unsurlar olduğunu ve bu unsurların da hegemonik erkekliğin normatif bir durumdan normal bir duruma dönüşmesini sağlayan söylemsel mekanizmalar görevini üstlendiğini belirtir. (akt. Onur ve Koyuncu, 2004, s. 35) Kimmel’a göre “Homofobi, erkekliğin kültürel tanımını örgütleyen ataerkilliğin merkezinde yer alan ilkelerden biridir.” (2013, s. 92) Öte yandan “hem cinsiyetçilik hem de ırkçılıkla derinlemesine bir biçimde iç içe geçmiştir.” (2013, s. 100) Bu yüzden homofobiyi sadece eşcinsellere yönelik bir baskı politikası olarak düşünmek, kavramın cinsiyetçilik ve ırkçılıkla olan yakın ilişkisini ve erkek(lik)ler arasındaki iktidar mekanizmalarını düzenleyici yapısını göz ardı etmek anlamına gelir. Bu bağlamda Şenol Topcu, homofobinin kişisel bir korku ve irrasyonel bir inanç olmanın çok ötesinde kültür ve anlam sistemleriyle, kurumlar ve sosyal geleneklerle ilişkili olarak ele alınması gerektiğini ve politik bir alanda oluşan gruplar arası bir sürece işaret ettiğini belirtir. (2019, s. 37) Serpil Sancar da benzer şekilde heteroseksüelliğin, hegemonik erkekliğin kurucu unsuru olarak betimlenebileceğini ve homofobinin basitçe eşcinsellere karşı bir ön yargıcı tavır olmaktan öte, erkekleri hegemonik erkekliğe zorlayıcı işlevlere sahip olduğunu ifade eder. (2013, s. 204)

Ayrıca ergen erkek arkadaş gruplarıyla yapılan bir araştırmanın gösterdiği üzere, erkek çocuklar daha ilkökulda homofobik terimlerle disipline edilmektedir ve ilk öğrenilen cinsel terimler genellikle homofobiyle ilişkilidir. (Sancar, 2013, s. 204) Cinsiyetçi toplumsal ve kültürel mekanizmalar, erkek çocukları küçük yaşlarda “ibne”, “top”, “oğlanı”, “luti” ve “kulampara” gibi muhtelif homofobik kelimelerle disipline ederek egemen erkeklik biçiminin değerlerini benimsemeye yöneltir. Buna göre, erkek çocukların heteroseksüel ilişkiyi tek cinsel yönelim biçimi ve erkekliğin temel kalelerinden biri olarak içselleştirmesi beklenir. Bu süreçte çocuklara homofobik, cinsiyetçi ve ırkçı terimlerin şekillendirdiği kimi “ötekileştirici söylemler”in de empoze edildiği iddia edilebilir.

Cenk Özbay’ın ifade ettiği gibi heteroseksüellik, hegemonik erkekliğin zamanlar ve kültürler üstü tek ortak bileşenidir. Hegemonik erkekliğin tek meşru cinsel yönelim biçimi olan heteroseksüellik, hem gündelik yaşamda evlilikle kutsanırken hem de kültürel örüntülerle teşvik edilir; ya da bir başka deyişle hegemonik erkeklik, heteroseksüellik temeliyle inşa edilir. (2011, s. 184) Peki heteroseksüellik, hegemonik erkeklik için neden bu denli önemlidir? Çünkü heteroseksüellik, erkeklik-kadınlık karşıtlığının üzerine giydirilen ve erkeğin kadına göre üstünlüğünü salık veren hiyerarşik iktidar ilişkilerinin teminatı ve bekası için elzem araçlardan biridir. Heteroseksüel ilişki dışına çıkılması demek, hegemonik erkekliğin temel dayanaklarından birinin sarsılması, bir nevi hegemonyanın zarar görmesi demektir. Bu nedenle eşcinsel ilişki, standartlaş(tırıl)mış toplumsal cinsiyet akışının tersine çevrilmesi olarak görülür ve bir tehdit olarak algılanır. Çünkü hegemonik erkekliğin güvencesi olarak görülen heteroseksüel aile kurumu ile babalık konumunu çıkmaza soktuğu, erkekliğin kaybına ve “dolayısıyla” kadınsılaşmaya neden olduğu düşünülür.

Bu bağlamda Özbay, -R. W. Connell’in yazılarında sıkça vurguladığı- hegemonik erkekliğin değişmez bir öze işaret etmediği, sabitlenebilecek bir karakter yapısı sunmadığı ve kültürler arasında seyahat edebilecek bir ilişkisellik modeli oluşturmadığı gibi konulara

değirir ve Connell'in çizdiği çerçeveye göre tanımlanabilecek her tür erkeklik biçiminin, gerekli şartlar sağlandığında hegemonikleşebileceğini belirtir: Eşcinsel erkeklik hariç. Çünkü Özbay'a göre "eşcinsellik; bir 'yönetici toplumsal mantık' olarak heteroseksüelliğın ve kurumların itinayla çizilmiş sınırlarını yıpratır. Heteroseksüelliğın 'asıl', 'normal' ve 'sağlıklı' sayan, diğeri tüm cinsel yönelim ve kimlikleri cezalandırılacak, tedavi edilecek, en iyi ihtimalle de gizlenecek bir 'sapkınlık' olarak niteleyen sınırlardır bunlar. (2013, s. 200) Topcu ise eşcinselliğın, toplumsal cinsiyet rollerini yerine getiren kişilere rollerin yapaylığını, yaşadıklarının bir role hapsolmuşluk olduğunu gösterdiğini ve bu nedenle de toplumsal cinsiyet düzeni içinde bir tehdit unsuru olarak görüldüğünü ifade eder. (2019, s. 44) Bu yüzden hegemonik erkeklik, eşcinselliğın bireysel eğilim olarak adlandırmaz; onu mücadele edilmesi gereken toplumsal ve ahlaki bir sorun olarak algılar. Barutçu da, hegemonik erkekligi tehdit ettiğini düşünölen eşcinsel erkeklerin toplum tarafından sünnetsiz, işsiz, askere gitmemiş, bedensel olarak engeli olan veya ilerleyen yaşına rağmen evlenmemiş bir erkeğeye nazaran çok daha büyük bir problem olarak algılandığını ifade eder. (2013, s. 57)

Göröldüğü üzere hegemonya, homofobi ve erkeklik arasında girift bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal iktidar ilişkilerini etraflıca çözümlenebilmek adına zaten birbirine içkin vaziyetteki bu kavramları birlikte düşünmek, birlikte ele almak gerekir. Bahsi geçen kavramlar arasındaki yakın temasın izlerinin sürölebileceğini en temel alanlardan biri de edebiyattır. Özellikle Murathan Mungan'ın öyküleri bu bağlamda öne çıkar. Yazının bundan sonraki kısmında, Mungan'ın örnekleme olarak seçilen "Suret Masalı" ve "Kâğıttan Kaplanlar Masalı" öyküleri üzerinden söz konusu izlere odaklanılacaktır.

"Suret Masalı" ile "Kâğıttan Kaplanlar Masalı"nda Örgötsel ve Kurumsal Hegemonya

Murathan Mungan'ın öykülerinde eleştiri oklarının yöneltildiğini noktalardan biri sol devrimci gruplar ise, bir diğeri darbe dönemlerinde bu gruplara çeşitli işkenceler uygulayan polislerdir. Buna göre, birbirine

karşıt olarak bilinen bu gruplar, hegemonik/homofobik tutumları itibarıyla ortaklaşırlar. Özellikle “Suret Masalı” ve “Kâğıttan Kaplanlar Masalı”¹ öykülerinde cinsiyetlen(diril)miş toplumsal öğretilerin örgütsel ve kurumsal boyuttaki izleri vurgulanır. Bu anlatılarda hem sol devrimci grupların kendi içlerindeki hiyerarşik-ötekileştirici tutumlarından bîhaber konumları hem de polisler aracılığıyla şiddetin kurumsal yüzü ironik bir şekilde eleştirilir.

“Suret Masalı”

“Suret Masalı”, Mungan’ın *Kaf Dağının Önü* (1994) adlı kitabındaki üç uzun öyküden biridir. Öykü, temel olarak Ceylâ karakteri üzerinden bir kadının erkek egemen devrimci grubun cinsiyetçi tavrıyla savaşımını konu edinir. Aynı zamanda kitabın açılış metni olan bu öykü, muhtelif eleştirilere ev sahipliği yapmasıyla dikkat çekicidir. Gün geçtikçe içerisindeki renkleri ve çoğulluğu iğdiş ederek “karakalabalık”a dönüşen toplum, darbe ve işkenceler dönemi, azınlıklara yönelik kalıplaşmış dışlayıcı söylemler, Mardin’in doğasını ve tarihî dokusunu harap eden betonlaşma süreci, sözde devrimcilik gibi konular, öyküde tartışılan meseleler arasındadır. Ancak metindeki temel eleştiri, erkek egemen sol devrimci grupların hegemonik ve homofobik tutumuna yöneliktir. Buradaki erkeklik eleştirisi, Ceylâ karakterinin örgütle ilişkiselliği üzerinden dile getirilir. Bilgili, güçlü ve asil bir kadın olarak çizilen Ceylâ devrimci mücadeleye, inandığı değerlere katkı sağlamak için örgüt içinde daha önemli konulara gelmek ister. Ancak örgütteki erkekler arasında, kadınların işkence sırasında fiziksel acıya dayanamayacak kadar hassas ve kırılğan bir bedensel yapıya sahip oldukları, bu yüzden de işkence anında çok kolay “çözülecekleri” gibi bir algı hâkimdir. Bundan dolayı

¹ Bu iki öykü hegemonya, homofobi ve erkeklik arasındaki ilişkileri merkeze aldığı için çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunun dışında yazarın *Kadından Kentler* (2008) kitabındaki “Burası Ankara İl Radyosu, Şimdi...” ile *Eldivenler Hikâyeler* (2009) kitabındaki “Kaset” öyküleri de bahsi geçen konuya dair çeşitli göndermeler içerir. Ancak bu öykülerde söz konusu mesele odağa alınmayıp yalnızca değinme düzeyinde bırakıldığı için onlar çalışma kapsamına alınmamıştır (Ayrıntı için bk. Arslan, 2016).

örgütle ilgili üst düzey bilgilerin kadınlarla paylaşılmamasına özen gösterilmekte ve onların önemli rütbelere gelmeleri engellenmektedir. Örgütün erkek egemen mekanizmasıyla tanışan Ceylâ hayal kırıklığına uğrar. Ortak değerleri paylaştığına inandığı arkadaşları tarafından dışlanmıştır. Dışlanma gerekçesini bir türlü aklı almaz, nitekim zaman Ceylâ'yı haklı çıkarır:

Mertlik, yiğitlik, dürüstlük, erkeklik gerekiyordu işkencede direnebilmek için. Fallus sahibi olmak işkenceye karşı direnmeyi, dayanmayı garanti eden tabiatın erkek nesline en büyük armağanı olan tabii bir özel mülkiyetti. Taksimatı söz konusu olamıyordu. Oysa işkencede en çok erkekler çözüldü. Tavizsiz bir dünya kurmuşlardı kendilerine. Kendi erkeklikleri ve erkeklik imgeleri üzerine kurdukları koskoca bir dünya içeride hemen yıkılıveriyordu. En ufak bir gıcıklaşmada birbirine horozlanabilen, yumruk yumruğa girebilen, havalarda sandalye, masa uçurabilenlerin bütün erkeklik hakları ellerinden alınmıştı içeride. Kendilerini ve imgelerini savunmak için gerekli olan bütün silahları ellerinden alınmıştı. Başka çözüm yollarını öğretmemişti hayat onlara. Bu yüzden daha kolay çaresizleşiyor, daha kolay çöküyorlardı. Kendilerini hep erkeklikleriyle savunduklarından kendilerini savunmanın, korumanın başka bir yolunu öğrenememişlerdi. (Mungan 2011, s. 61-62)

Görüldüğü üzere öyküde, cinsiyetlen(diril)miş bedenlere yüklenen erkeklik-kadınlık rolleri, erkek egemen devrimci hareket üzerinden ironik şekilde eleştirilir. Fiziksel dayanıklılık ve cengâverlikle eşlenen "erkek-lik" ile, bedensel acizlik ve teslimiyetle eşlenen "kadın-lık" rolleri, darbe döneminde hapiste yatarak çeşitli işkencelere maruz kalmış bir kadının tanıklığı üzerinden ters yüz edilir. Ayrıca yine bu satırlarda, erkeklik imajının devingen ve kırılğan yapısı da vurgulanır. Dışarıda ve özgürken bakışının değdiği her tarafa tehditler savuran ve saldıran kimi erkeklerin, içeride ve tutsakken uysallaşıp sessizleşmeleri örneği üzerinden erkekliğin çelişkili hâllerine işaret edilir.

Örgütsel düzeydeki darbenin ardından Ceylâ'ya bir darbe de sorgucu/işkenceci polislerden gelir. Öyküde polisler, hegemonik erkekliğin bir başka biçiminin üyeleri ve aynı zamanda “yasal şiddet uygulayıcıları” olarak çizilmiştir. Onlar üzerinden işkence aracılığıyla meşrulaştırılan kurumsal şiddete dikkat çekilir. Gerekli bilgileri zaten örgütün üst düzey erkek üyelerinden almış olan polisler, Ceylâ'ya işkenceye devam ederler; onun direnci karşısında şaşkıncıdır. Çünkü küçük bir burjuva kızının kırılma ve pasif olması, erkeğin hâkimiyeti karşısında aciz kalması gerektiğini düşünürler. Bu bağlamda Connell'in “ön plana çıkarılmış kadınlık” (2016, s. 273) kavramı yol gösterici olabilir. Buna göre, boyun eğme seçeneği, kültürel ve ideolojik olarak en çok desteklenen bu kadınlık örüntüsüne merkez oluşturur. “Aynen hegemonik erkeklik gibi ön plana çıkarılmış kadınlık da, içeriği her ne kadar özellikle ev ve yatak odasının mahrem alanıyla bağlı olsa da, kültürel bir inşa biçimi olarak fazlasıyla kamusalıdır.” (2016, s. 274) “Erkeklerin iktidarına uyum sağlama olarak örgütlenen ve boyun eğme, çocuk terbiyesi ve empatiyi kadınca erdemler olarak öne çıkaran bir kadınlık” (2016, s. 274) biçimidir söz konusu olan. İşte bu yüzden Ceyla'nın direnci, erkekliği bir tehdit olarak algılanır. Tehdit altında hissettikleri erkekliklerini/iktidarlarını korumak ve korkularını bastırmak için ona uyguladıkları şiddetin dozunu artırarak işkenceye devam ederler.

Öyküde Nesle Teyze, Edibe Hanım, Meriç Nevzat, Veysi, Çetin, Naim, Beşir ve Umman gibi birçok kişi bulunmasına karşın öne çıkan isimler Ceylâ ve Ressay Faris'dir. Ceylâ ve Fâris, Mardin'den çocukluk arkadaşlarıdır. Metinde Ceylâ'nın, dostu Faris'le konuştuğu ve yazıştığı pasajlar geniş yer kaplar. Bu pasajlar genellikle erkek egemen mekanizmalara yöneltilecek eleştirilere bir alan açmak için işlevsel olarak kurgulanmıştır:

Bu memlekette her şey erkeklerin tekelinde. Her şey erkekliğin. Ve ne kadar olağan bir şeymiş gibi yaşıyoruz bu gerçeği. Tıpkı bütün öteki gerçekleri yaşadığımız gibi. Hadi gel seninle slogan atalım: Kadın meselesini çözmemiş bir sosyalizm yenilmeye mahkûmdur! Sonunda mutlaka

uzlaşacaktır çünkü: Kahrolsun uzlaşma! Kahrolsun erkeklerin demokrasisi! Kahrolsun Fallokrasi!" (2011, s. 29) "Daha iki kişilik ilişkilerimizi bile üretmezken, koca bir devrimi gerçekleştirmekten söz ediyorduk. (2011, s. 60)

Erkek egemen dünya düzenine bir isyan niteliğindeki bu ifadeler, erkeklik meselesinin toplumsal iktidar ilişkileri açısından ne denli merkezî bir konumda olduğunu gözler önüne serer. Tüm yurttaşların eşit sayıldığı bir yönetim biçimi şeklinde lanse edilen demokrasinin başına, erkekliği temsil eden fallusun getirilmesiyle türetilen "Fallokrasi" kavramıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekilir. Alıntının son cümlesi de sol örgüt üyelerinin kendi hegemonik ve hiyerarşik tavırlarından bihaber konumlarına içerden bir eleştiri niteliğindedir. Ceylâ, yine Faris'e hitaben yazdığı şu satırlarda ise Türkiye'deki erkeklik ve kadınlık meseleleriyle ilgili ilginç bir sav ortaya atar:

"Demin sana kadın meselesi falan dedim ya, yalan! Türkiye'de kadın meselesi yok. Yok öyle bir şey. Türkiye'de erkek meselesi var. Bundan böyle bu düşüncenin savunuculuğunu hatta gerekirse teorisyenliğini yapacağım. [...] Erkek olmak uğruna neler yitirdiklerinin farkında bile olmadan ölüp gidiyorlar." (2011, s. 31)

Burada bir "ters okuma" yahut "yapısöküm"den bahsetmek mümkündür; çünkü Türkiye'deki "kadın meselesi"nin kadınlarla ilgili değil aslında yine erkeklerle ilgili olduğu ileri sürülüp, meselenin çözümü için odağı değiştirmek ve erkek(lik)lere yönelmek gerektiği vurgulanır. O hâlde öyküde, erkeklik eleştirisinin yapıldığı pasajlarda sözün/sesin tamamıyla Ceylâ'ya bırakıldığını ve onun aracılığıyla toplumsal cinsiyete dair birçok fikrin tartışmaya açıldığını söylemek mümkündür. Üstelik bu pasajlar, muhtelif sosyolojik tartışmaları körükleyebilecek velut bir niteliktedir.

"Kâğıttan Kaplanlar Masalı"

Kaf Dağının Önü kitabının kapanış öyküsüdür "Kâğıttan Kaplanlar Masalı". Öykü, on altı bölümden oluşan yüz altmış sekiz sayfalık hacmiyle

geleneksel tür tanımının sınırlarını ihlal eder. Edebî türlerin tasnifi konusunda muhtelif görüşler bulunmasına karşın Mungan'ın tavrı nettir. Kendisine öykü anlayışına dair bir soru yöneltildiğinde yazar, eğer kasıt "kısa olmalı, bir olay ya da bir durum anlatmalı, gerçekçi ya da fantastik olmalı" gibi bir formülasyonla bir öykü anlayışı olmadığını ifade eder ve ekler: "Malzemesi hikâye türüne uygun düşen, kendi dünyamda karşılığı olan, yazarlığımın temel dertleriyle örtüşen şeyleri hikâye olarak yazıyorum." (1987, s. 31) Bu bağlamda Leyla Burcu Dünder, yazarın öykülerini "çağdaş masal" (2001, s. 7) olarak nitelendirir. Dünder, "masal" kelimesiyle Mungan'ın mit, efsane, destan gibi geleneksel anlatı türleriyle olan yakın ilişkisini, "çağdaş" kelimesiyle de yazarın metinlerarasılık (*intertextuality*), yeniden yazma (*rewriting*) ve üstkurmaca (*metafiction*) gibi modern anlatım teknikleriyle olan münasebetini vurgulama niyetindedir. Bu anlamda "Kâğıttan Kaplanlar Masalı"nın hemen başındaki üstkurmaca dikkat çekicidir. Başkahraman eşcinsel bir yazar olup anlatı, bu yazarın ölüm haberiyle başlar. Haberi veren, yazarın ölümünü kabullenmekte zorlanan bir başka yazar arkadaşındır:

Bir hafta sonraydı. Editörünün yolladığı dosya, kapağı bile açılmadan öylece duruyordu masamın üzerinde. El sürememiştım. [...] Dosyanın üzerinde iri harfler ve özenli yazın: Kaf Dağının Önü. Masallar. [...] Ertesi gün dosyayı okumaya başladım. Çoğu yarım kalmış, bitirmediğin, bitiremediğin, birbirinin içinde sürüp giden masallardan oluşuyordu. Kendince masallarından. Seni yakından tanıyan, dünyanı bilen bir yazar olarak dosyana çeki düzen verecek, kopuklarını giderecek, bağlantılarını sağlamlatacağım, son hâlini vererek yayıma hazır hâle getirecektim. (Mungan 2011, s. 128-129)

Kendi inşa sürecini okurundan gizlemeyen öyküde, bahsi geçen iki yazarın seslerinin yer yer birbirine karışması sonucu kimlikler belirsizleşir ve metne ustaca müphemiyet ve gizem katılır.

“Kâğıttan Kaplanlar Masalı”, çok çeşitli eleştirilere ev sahipliği yapan velut bir öyküdür. Metinde 6-7 Eylül olaylarına, 27 Mayıs/12 Mart/12 Eylül darbelerine, bu dönemlerdeki işkencelere, Türkiye Solu’na, erkek egemen edebiyat kanonuna, sosyo-kültürel yozlaşmaya ve eşcinselliklerini gizleyerek yaşayanlara yönelik muhtelif göndermeler mevcuttur. Ayrıca anlatıda Reşat Nuri, Nâzım Hikmet, Melih Cevdet, Dostoyevski, Flaubert, Marquez, Borges, Calvino, Nabokov, Woolf, Joyce, Althusser ve Foucault gibi birçok yazar, şair ve düşünürle metinlerarası bir diyalog da kurulmuştur. Tek başına detaylı bir incelemeyi hak eden bu öyküde, çalışmanın gereğince hegemonya, erkeklik ve homofobi üçgeni üzerinde durulacaktır. Metnin temel eleştirinin hegemonik/homofobik devrimci örgüt ve erkek egemen edebiyat kanonu üzerine olduğu söylenebilir.

Öykünün başkahramanı olan eşcinsel yazar, devrimci hareketin bir üyesidir; daha doğrusu bir üyesi olmak ister ama cinsel yönelimi onu örgütün bir parçası olmaktan alıkoyar. Çünkü heteroseksüellik, hegemonik erkekliğin en temel koşuludur. Dolayısıyla kadınlar gibi, “kadınsı” buldukları için eşcinsellere de erkek egemen örgüt içinde -aktif olarak- yer yoktur. Böylelikle eşcinsel yazar da “ibne” damgası yer ve hiçbir zaman grup tarafından benimsenmez. Söylem ve hareketleri bir devrimci için fazla “yumuşak” bulunur. Örgütün anlayışına göre bir devrimci; fiziksel olarak güçlü, dayanıklı ve sert bir mizaçta olmalı, süsten/gösterişten de uzak durmalıdır. Bu durum öyküde şu şekilde işlenir:

Çok sonra öğrendim, bazı geceler, bazı arkadaşlarla aynı odalarda mahsus yatırılarak imtihan edildiğimi, bazı arkadaşlarımdan, eşcinsel bir ilişkim olup olmadığını anlamak için beni ciddi ve sürekli bir biçimde gözaltında tuttuklarını. [...] Gene de ikna edemiyordum onları, boyalı kuştum, teleklerim, tüylerim, rengim onlardan ayırıyordu beni. [...] Ne gariptir ki, polisler de boyalı kuşu teleklerinden, tüylerinden renginden tanımışlardı. Aynı kafese koydular hemen. Bu yüzden de beni iki kat aşağılamaya başladılar. [...] Bir gece sabaha kadar hiçbir

siyasi soru sormadan yalnızca, ibne misin, değil misin, sorusu üzerine falakaya çektiler. (2011, s. 269-271)

Bu satırlar, iki farklı düzeydeki hegemonik/homofobik erkeklik biçimine dair çeşitli veriler sunar: Biri gayriresmî, illegal ve örgütsel düzeydir; diğeri resmî, yasal ve kurumsal... O hâlde öyküdeki devrimci hareket için şu tespiti yapmak mümkündür: Bir hegemonik erkeklik biçimine başkaldıran, onu devirip yerine geçmek isteyen bir başka hegemonik erkeklik biçimi adayı. Çünkü her ikisinde de heteroseksüellik ve fiziksel güç olmazsa olmaz niteliklerdir. Bu iki testten geçemeyen bireyler, “eksik/çürük/ikincil” olarak damgalanarak “hükmedilen” konumuna itilirler. Alıntılanan pasajın özellikle son cümlesi, kurumlara sinmiş homofobik tavrı göstermesi açısından önemlidir. Bütün bu yaşananlardan sonra eşcinsel yazarın çıkardığı sonuç şu olur: “Erkeklik imparatorluğu yıkılmadan demokrasinin hiçbir biçimine geçilemeyeceğini düşünüyorum. Yeni bir dünyanın hiçbir biçimine.” (2011, s. 272)

Öyküde eleştiriye uğrayan bir diğer nokta ise erkek egemen edebiyat kanonudur. Metnin “*barda bir akşamüstü*” adlı bölümünde, Türk edebiyatının son elli yılı panoramik şekilde değerlendirilir. Bu kısımlar kurgusallıktan uzak olup âdeta bir edebiyat eleştirisi metnini çağırıştırır. Memleketin ücra köşe öğretmenleri, zalim ağalar, yoksul ırgatlar, Çukurova sıtması, hümanist balıkçılarla Rum meyhaneciler, parkalı öğrenci liderleri, kan davaları, Almanya’ya işçi olarak göç edenlerin sergüzeştleri, darbe dönemleri ve işkenceler, gecekondu-kent karşıtlığı, küreselleşmeyle yaygınlaşan popülizm ve tüketim kültürü gibi Türk edebiyatının belirli dönemlerinin ana meselesi olmuş muhtelif konulara değinilir. Erkek egemen edebiyat kanonunun öyküye dâhil edilmesinin ana nedeni ise hegemonyanın sadece fiziksel olmayacağını, başka şekillerde de kurulabileceğini göstermektir. Buna göre “beden”, hegemonik erkekliğin tek tezahür alanı değildir; “yazı” da bir iktidar alanı/mekânı olarak işlevselleş(tiril)ebilir. O hâlde burada, fiziksel üstünlüğe dayalı bir hegemonya biçiminden ziyade söylemsel/yazınsal üstünlüğe dayalı bir hegemonyadan bahsedilebilir. Sancar’ın deyişyle “kolektif, fiziksel güce dayalı, bedensel kapasite odaklı bir erkeklikten

[...] bireysel, akla dayalı, bedenin üretken gücünün estetik temsiline dayalı bir erkeklik” (2013, s. 46) biçimine geçiştir burada söz konusu olan.

Bu bağlamda öyküde, eşcinsel yazar üzerinden Türk edebiyatı kanonunun uzun yıllar erkek egemen ve heteroseksist yapıda olduğu dile getirilir. Daha önce örgüt içerisinde “erkeklik sınavı”nı geçemediği için ötelenen yazar, daha sonraki yıllarda aynı sebepten ötürü edebî çevrelerden de dışlanır. Bu durum anlatıda şu şekilde karşılık bulur:

Ne yaparsam yapayım örgüt içinde yükseleliyordum, sürekli görünmeyen eller tarafından engelleniyordum. Daha sonra edebiyat dünyasında da benzer itilmeleri yaşayacaktım. Kurallar her yerde aynıydı. Varlığım, herkesi kaçıdığı bir köşede sıkıştırıyordu. Erkek dünyayı tehdit ediyordum. (Mungan 2011, s. 269)

Bu satırlar aracılığıyla patriyarkal otoriteye ve homofobik uygulamalara yönelik isyan dile getirilir. Benzer şekilde “*barda bir akşamüstü*” bölümünün açılış paragrafı da, erkek egemen edebiyat kanonuna getirdiği eleştiriler açısından dikkat çekicidir. Bir barda akşam saatlerinde iki yazar arkadaş oturmakta ve edebiyat üzerine konuşmaktadır. Konuşmanın daha hemen başında sözü alan eşcinsel yazar, heyecanlı bir edayla -sanki uzun süredir bu anı bekliyormuş gibi hiç zaman kaybetmeden- tiradını atar:

Kadın yazarlar ardı ardına patlıyordu. Bir furya, geçici bir moda sanılırken âdeta bir egemenlik biçimine dönüşmeye başlamıştı. *Erkek Egemen Edebiyat dünyası kastre olmuş gibiydi.* Erkek yazarlar, elleri apış aralarına kilitlenmiş, şimdi ne yazacaklar, diye korkulu gözlerle kadınların kalem uçlarına bakıyorlar; dışına sürüldüklerini hissettikleri bir dünyanın bu cadu ruhlu yazıcılarına saldırmak istediklerindeyse, onların yazdıklarına bulaşmış aybaşı bezlerinden ya da evde kalmış kız duyarlığından, daha olmadı histeri krizlerinden söz ederek, biyolojik tanım ayrımlarını, mutlak üstünlük aygıtlarına dönüştürmeye

çalışıyorlardı. Başlangıçta, Cumhuriyet çocuğu kadınlarımızın, yazar da olabildiklerinin sevinciyle karşılanan aferin dönemi bittikten sonra, tehlike ve tehdit dönemi başladı; demeye kalmadı feminizm dalgası yükseldi. Sadece erkeklere değil, kendi bizatihi erkek olan sosyalizme de bir saldırıydı bu. Saldırı dört kol çengi, erkekler ringin köşesinde sayı dinliyorlar:

...yedi...sekiz...dokuz...Yetmiyormuş gibi bir de ibne yazarlar, şairler çıktı ortaya. Aslında onlar hep vardı ama kimlik kartı kullanmıyorlardı. [...] *Edebiyatın erkekligi tehlikede idi. Deplasmanda yeniliyordu bütün hayatı kendi sahası olarak gören erkekler! İktidar, her zaman paradoksun ironisine kilitlenmemiş midir?* (2011, s. 182-182) [vurgular bana ait, A.D.A.].

Öykü bu kısımlarda kurmaca dünyadan uzaklaşıp bir fikir yazısı ya da tarihsel analiz kimliğine bürünür. Bir dönemin edebî ve sosyal çevresinin tahlilini içeren bu pasajda, hegemonik erkeklığın “iki ötekisi” olan kadınlar ve eşcinsellerin söylemsel/yazınsal hegemonyayla mücadelesi vurgulanır. Ayrıca edebiyat ve sosyalizmdeki erkeklik hegemonyasının kadın ve eşcinsel yazarlarca kademe kademe kırılması da iktidarın kaygan, kırılğan yapısını gözler önüne serer.

Bitirirken

En temel meselelerinden biri insan ve insan ilişkileri olan edebî metinlerin psikoloji ve sosyolojiyle ilişkisi kaçınılmazdır. Öyle ki metinlerdeki derin yapıların çözümlenebilmesi, örtük anlamların kavranabilmesi adına disiplinlerarası çalışmalar elzem konumdur. Mungan öykülerinin etraflıca analiz edilebilmesi için de bakış açılarını, görme biçimlerini çoğaltmak gerektiği bir gerçektir. Çünkü yazar, kaleme aldığı metinlerde gelenek ve modern sentezler; sosyo-kültürel, siyasal vb. birçok meseleye dair muhtelif göndermeler/eleştiriler yapar. Hegemonya, homofobi ve erkeklik arasındaki girift ilişki de onun öykülerinde sıkça işlenen temalar arasındadır. “Suret Masalı” ile

“Kâğıttan Kaplanlar Masalı” öyküleri bu açıdan büyük benzerlik taşır. Metinlerde sol devrimci gruplar aracılığıyla örgütsel, polisler aracılığıyla da kurumsal düzeydeki hegemonik/homofobik söylem ve edimlere kurmaca dünyanın sunduğu imkânlar üzerinden dikkat çekilir. Bu öykülerde cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle dışlanan, “ikincil” konuma itilen, fiziksel ya da söylemsel şiddete maruz bırakılan grupların yaşadıkları “ötekilik deneyimi”ni okumak mümkündür. Burada asıl vurgu, şiddetin göz önündeki bireysel ya da toplumsal çehresine değil, daha çok göz ardı edilen örgütsel ya da kurumsal çehresine yöneliktir. Aslında böylelikle onun iktidarla, hegemonik erkeklikle, heteronormativiteyle olan yakın ilişkisine işaret edilir. Ayrıca “Kâğıttan Kaplanlar Masalı”, yazının da bir iktidar alanına/mekânına dönüşebileceğini göstermesi ve edebiyat tarihi/kanonu meselesine özgün eleştiriler getirmesi açısından çarpıcıdır. Sonuç olarak her iki öykünün de, gerek odaklandıkları konular gerek içerdikleri çok yönlü eleştiri ve göndermelerle özgünlük mülküne eriştiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Arslan, A. D. (2016). *Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye'de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika* (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı.
- Dündar, L. B. (2001). *Murathan Mungan'ın Çağdaş Masallarında Cinsiyetçi Geleneğin Eleştirisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Günay Erkol, Ç. (2019). Erkekliğin Onda Dokuzu... *BirGün* (7 Aralık 2019), (Erişim Tarihi: 21.10.2020)
<https://www.birgun.net/haber/erkekligin-onda-dokuzu-279131>

- Kimmel, M. S. (2013). Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik (Çev. M. Bozok). *Fe Dergi*, 5(2), 92-107.
- Koyuncu, B. ve Onur, H. (2004). Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 101, 31-49.
- Mungan, M. (1987). Hikâyeciliğimiz Bir Tıkanıklığı Yaşıyor. *Gösteri*, 77, 31-32.
- Mungan, M. (2011). Suret Masalı. *Kaf Dağının Önü*. İstanbul: Metis, 9-72.
- Mungan, M. (2011). Kâğıttan Kaplanlar Masalı. *Kaf Dağının Önü*. İstanbul: Metis, 125-293.
- Özbay, C. (2011). Neoliberal Erkekliğin Sosyolojisine Doğru: *Rentboy*'lar Örneği. C. Özbay, A. Terzioğlu ve Y. Yasin (Haz.). *Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye'de Beden, Sağlık ve Cinsellik* içinde, (s. 179-208). İstanbul: Metis.
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*, 63, 185-204.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis.
- Topcu, Ş. (2019). Murat Uyurkulak'ın 'Pembe', Murathan Mungan'ın 'Kaset' Öykülerinde Erkekliğin ve Erkeklik Algısının Kurucu Unsuru Olarak Homofobi. *KaosQ+*, 8, 36-45.

Murathan Mungan's Stories Entitled "Suret Masalı" and "Kâğıttan Kaplanlar Masalı" as an Intersection of Hegemony, Homophobia, and Masculinity

Abstract:How the concepts of hegemony, homophobia, and masculinity are related to one another, have been the subject of research in many fields, particularly sociology, psychology, law, and political science. In addition to these fields, literature is an important field in which mentioned matters are studied on a fictional level. Murathan Mungan is one of the authors who question hegemonic masculinity, homophobic attitudes, and the "otherness experience" of those exposed to these attitudes are frequently discussed in his texts. In this study, how Mungan narrated all these problems regarding masculinity, discussed them within the possibilities offered by the fictional world, and which narrative strategies he used in this discussion process will be analyzed through the stories chosen as a sample.

Keywords: hegemony, homophobia, masculinity, Murathan Mungan, story